

Új UNESCO-program

Az UNESCO feladatai közé tartozik a tudós, az ismeretek megőrzésének, fejlesztésének és terjesztésének elősegítése, azáltal, hogy védi és a lehető legtöbb ember számára hozzáférhetővé teszi. Ettől a felelősségérzettől indítatva, az UNESCO 1992-ben egy új programot hirdetett meg, „Memory of the World” („A világ emlékezete”) elnevezéssel.

A program célja: megvédeni és széles körben hozzáférhetővé tenni a világ legértékesebb és legveszélyeztetettebb kéziratot, nyomtatott és audiovizuális hordozón lévő dokumentum-örökségét. A program forradalmian új vonása az új megközelítés, ami a védelemmel egyforma és egyidejű jelentőséget tulajdonít a *hozzáférhetőség demokratizálásának* és a széleskörű elterjesztésének.

A programot annak felismerésével hirdették meg, hogy a világ frott kulturális öröksége – amely tükrözi a nyelvek, népek és kultúrák sokrétűségét – természeténél (anyagánál) fogya rendkívül sérülékeny. Természeti vagy ember-okozta katasztrófák következtében naponta semmisülnek meg és tűnnek el örökre – részben vagy egészben – dokumentumok, olykor egész könyvtári vagy levéltári gyűjtemények, amelyek a kultúrák egyedülálló emlékei voltak. Mások a (helytelen) használat, a nemtörődömség és a természetes öregedés következtében kerülnek olyan állapotba, hogy bármely pillanatban darabjaira hullhatnak szét. A világ dokumentum-örökségének tekintélyes része „természetes” okok következtében károsodik, és meg tönk्रे: a savas papír apró darabokra török szét, a bőrt, pergament, filmet és mágnesszalagot a fény, a hő, a nedvesség, a por és más légszennyező anyagok támadják meg. A természetes – de nem szükségszerű – okok mellett balesetek (árvizek, tüzek, hurrikánok, földrengések) is érik rendszeresen a könyvtárakat és levéltárakat, és minden évben pusztulnak el nagy értékek ilyen okok következtében. A könyvtárak és levéltárak állománya éppolyan sérülékeny háborúk és természeti katasztrófák esetén, mint az emberi élet. Az ókori alexandriai könyvtár talán a leghíresebb példa erre, de mennyi más, ismert és ismeretlen érték pusztult el Konstantinápolyban, Varsóban, Firenzében, vagy újabban Bukarestben, Szentpétervárott és Szarajevóban?

A program módszerei, kiterjedése és működése

A „világ emlékezete” pótolhatatlan értékeinek megóvására és megőrzésére az erőfeszítések teljes skáláját egyesíteni kell, a legmodernebb technológiával kapcsolva össze az összefüggő védelmi programot. A program technikailag azon az elképzelésen alapszik, hogy az eredeti – meghatározott kritériumok alapján kiválasztott – dokumentumokról a legmegfelelőbb, legfejlettebb technológia alkalmazásával jó minőségű (többnyire digitalizált) képi adatbankot hoznak létre. Ezt az adatbankot lehet felhasználni arra, hogy a reprodukciók különféle fajtáit – pl. videólemezeket, albumokat, könyveket, képeslapokat, mikrofilmet – állítsanak

elő, és ezeket a lehető legszélesebb körben terjesszék. A másolatok eladásából származó bevételt visszaforgatják a programba; többek között az eredeti dokumentumok restaurálására és megfelelő raktári körülmények kialakítására lehet fordítani. A másolatok széleskörű hozzáférhetősége révén az eredeti dokumentumok használatát jelentősen csökkenteni lehet.

A „Memory of the World” program *nemzetközi tanácsadó testülete* tavaly szeptemberben, Pultuskban (Lengyelország) tartott első ülésén azt ajánlotta, hogy a dokumentumörökség fogalmát terjesszék ki: a könyvtárakban és levéltárakban őrzött kéziratok és más ritka és értékes írott dokumentumok mellett foglalja magában a bármilyen más hordozón lévő dokumentumokat is, így az audiovizuális dokumentumokat, a számítógépes adatokat és a szóbeli hagyományokat, amelyeknek fontossága helyenként eltérő. A védelem ezeken a területeken fontos és sürgős lehet, ha meg akarják előzni a kollektív amnéziát.

A programnak *tudatosítania* kell a *kormányokban* azt, hogy felelősek az ország dokumentum-örökségének megvédéséért, biztosítaniuk kell az ilyen irányú tevékenység lehetőségét, támogatniuk kell a szakmai, nemzeti, regionális és nemzetközi szervezeteket, és ösztönözni a kezdeményezéseket.

Az UNESCO-n belül a General Information Programme által szervezett új tevékenység a tervek szerint három szintű lesz:

1. A *nemzetközi tanácsadó testület* irányítja a program egészének tervezését és megvalósítását, ajánlásokat készít az anyagi források felkutatására, a pénz kihelyezésére és a kiválasztott tervezeteknek a „Memory of the World” emblémával való ellátására.

2. *Nemzeti bizottságok* felállítása. A nemzeti bizottságok választják ki egy-egy országban azokat a tervezeteket, amelyek megfelelnek a program kritériumainak, és benyújtják azokat a nemzetközi testületeknek. A nemzeti bizottságokat a tervezetek kialakításában aktívan közreműködő szakemberekből és a felhasználók képviselőiből fogják megalakítani.

3. Amikor szükséges, *regionális bizottságot* hoznak létre, hogy kiválassza a regionális jellegű tervezeteket, a helyi jellemzők figyelembe vételével, a nemzetközi testületnek való előterjesztés céljával.

A programban együtt kell működniük szakembereknek, felhasználóknak, szakmai testületeknek, köz- és magán szervezeteknek és intézményeknek a tervezetek elvi előkészítésében, és be kell vonniuk olyan társaságokat, cégeket, vállalatokat is, amelyek technikai és pénzügyi segítséget tudnak adni.

A dokumentumok kiválasztásának kritériumai

A pultuski találkozó ajánlásaiban az alábbiakat fogalmazta meg gyűjtemények és állományok, illetve egyes dokumentumok számára, a „Memory of the World” programba való bekerülés kritériumaként (a felsorolás sorrendje nem jelent fontossági sorrendet, és a kritériumokat egymással kombinálni kell).

1. *Tudományos-tartalmi kritériumok*: – kodiológiai vagy tipográfiai jelentőség; irodalmi fontosság; a nemzet vagy a régió számára nagyjelentőségű eseménnyel kapcsolatos dokumentumok; a dokumentum történeti jelentősége; a gyűjtemények és állományok pótolhatatlansága, azok elvesztése esetén.

2. *Fizikai kritériumok:* – a dokumentum anyagának és/vagy külső megjelenésének jelentősége, mit technológiai emlékként meg kell őrizni (bármilyen állapotban legyen is); esztétikai és művészi jelentőség (kötés, díszítés stb, elemek); az anyagi összetétel egyedisége; a gyűjtemény – rossz – fizikai állapota.

3. *Kontextuális kritériumok:* – a dokumentumok egy bizonyos együttesének fontossága; egy bizonyos dokumentumegyüttes léte egy bizonyos helyen (a gyűjtemény mellett az épület vagy a helyiség is megőrzendő).

4. *Veszélyes helyzetre vonatkozó kritériumok:* – a dokumentumok sürgős mentése szükséges, ha azokat az előrejelzések alapján komoly veszély fenyegeti; besorolás sürgős mentés esetén; a használat és az ellenőrizetlen használat gyakorisága, amely a rongálás lehetősége miatt veszélyezteti az állományokat.

Az ajánlások szerint elsőbbséget fognak élvezni olyan tervezetek, amelyeknek regionális vagy nemzetközi vonatkozásai is vannak. Különös figyelmet fognak szentelni a kisebbségeknek és kultúrájuknak, valamint annak, hogy rekonstruálják olyan népek „emlékezetét”, amelyeknek gyűjteményei más országokba kerültek, vagy szétszóródtak.

Technikai összefüggések. Mint arról már volt szó, a „Memory of the World” program két alapelve – a dokumentumok, állományok és gyűjtemények megőrzése és hozzáférhetőségük demokratizálása – szorosan összefügg, és egymást feltételezi: amennyiben a hozzáférhetőség más hordozón biztosítva van, az eredetit jobban meg lehet őrizni, ugyanakkor csak a megőrzés révén lehet a hozzáférhetőséget szélesíteni. A „Memory of the World” programon belül minden tervezet megvalósításának a következő lényeges lépései vannak: a dokumentumok kiválasztása és előkészítése; annak biztosítása, hogy megfelelő fizikai körülmények között legyenek elhelyezve; lefényképezésük, ha szükséges; digitalizálásuk, leírásuk és annotálásuk; annak biztosítása, hogy – ha szükséges – az e munkát végző

emberek a megfelelő ad hoc képzést megkapják; a bibliográfiai leírásoknak vagy magának a szövegnek a lefordítása; a keletkező termék terjesztése, a lehető leg-szélesebb körben.

Két albizottságot állítottak föl a programban használható technológiák rendszeres értékelésére és a program termékei marketing és eladási módszereinek tanulmányozására.

Az UNESCO mint koordinátor és katalizátor akar ebben a programban szerepelni; e szerepének betöltése érdekében három, rendszeresen karbantartott adatbázist terveztek létrehozni az IFLA-val és az ICA-val, valamint más, kompetens szakmai testülettel együttműködésben. Ezek a következők lesznek:

- lista azon könyvtári gyűjteményekről és levéltári állományokról, amelyek helyrehozhatatlan károkat szenvedtek;
- a dokumentum-örökség védelmével kapcsolatban jelenleg folyó tevékenységek leltára;
- a veszélyeztetett könyvtári gyűjtemények és levéltári állományok világlistája (ezt a későbbiekben elvetették, mert a veszélyeztetettséget nem lehet meghatározni és időbeli korlátok közé szorítani – minden gyűjtemény potenciálisan veszélyeztetett).

Jogi és pénzügyi keretek

A jogi keretek megteremtése feltétlenül szükséges, ha a „Memory of the World” programot helyesen elszámolható módon akarják irányítani. A karakternek azonban megfelelően rugalmasnak kell maradnia ahhoz, hogy minden projekt eredetisége fennmaradjon, és hogy figyelembe vehessék a nemzetközi törvénykezések sokféleségét. Lényeges, hogy a gyűjtemények és állományok tulajdonosainak a jogait minden tervezet esetében tiszteletben tartsák, és hogy a tulajdonosok, valamint a technikai és kereskedelmi felhasználók közötti viszony világosan meg legyen határozva, különös tekintettel arra, hogy a jogokat megosszák a különböző partnerek között. Meg kell határozni az előállított képek tulajdonjogát és a képekből keletkezett termékek eladásából származó nyereség elosztását.

A pénzügyi támogatás céljára nemzetközi alapot fognak létesíteni az UNESCO-n belül, hogy a program egyes tervezeteit támogatni tudják anyagilag. Az elfogadott kritériumoknak megfelelő más projektek is használhatják majd a „Memory of the World” címkét anélkül, hogy szükségszerűen részesüljenek az UNESCO vagy az alap támogatásából.

Minden „Memory of the World” tervezet önmagában teljesség lesz, különösen, ami az anyagi részét illeti: minden projektnek pénzügyi egyensúlyt kell létrehoznia a befektetések és a befolyó pénzeszegek között. Ezt az egyensúlyt nem lehet szponzorok, technikai és pénzügyi partnerek részvétele nélkül elérni. A partnerek felkutatása ezért fontos, meghatározó mozzanata a „Memory of the World” tervezeteknek.

Néhány, már folyamatban lévő projekt

1. *Prága.* A demonstrációs CD-ROM, amit a cseh nemzeti könyvtár készített az UNESCO-val és az Albertina Ltd. céggel együttműködve, bemutatja a könyvtár történeti gyűjteményének néhány legértékesebb kéziratát és más dokumentumát. Ezekből a művekből mintákat tartalmaz a lemez cseh, angol és francia nyelvű megjegyzésekkel. A könyvtár azt is tervezi, hogy néhány nagyon értékes egységet egy lemezsorozaton teljes terjedelmében rögzít. Így a cseh nemzeti könyvtár kincsei hozzáférhetővé válnak, anélkül, hogy az eredeti példányokat használnák.

2. *Szent Szófia.* Egy bolgár és francia írókból álló csoport tervei szerint, a „Szent Szófia” tervezet egy bolgár kéziratokból és fényképekből összeállított multimédia kiadvány-kísérlet lesz, egy CD-n kiadva. Az a szándék, hogy megidézék Bulgária fővárosa védőszentjének, Szent Szófiának szimbolikus alakját, a bolgár történelem, irodalom és kultúra 11–17. századi emlékei segítségével. A kiadványon szerepelni fog a kéziratok nyomtatott átírása ó-bolgár és fordítások modern bolgár nyelven, franciául és – amennyiben létezik – angol fordításban is.

3. *A Radziwill krónika.* Ez az igen nagy jelentőségű mű, amely ritka példája az illusztrált középkori orosz krónikának, felvázolja az európai népek eredetét és leírja történelmük kiemelkedő eseményeit, valamint majdnem 60 miniatúrán és rajzon ábrázolja a legfontosabb 13. századi európai épületeket.

Néhány meglehetősen sikertelen kísérlet történt már arra, hogy fakszimilét adjanak ki a kódexről. Jelenleg egy CD-ROM prototípust készítenek az UNESCO, a Library of Congress és az Orosz Tudományos Akadémia szentpétervári könyvtára – ahol a Radziwill krónikát őrzik – közötti szoros együttműködésben.

A projekt révén ez a kiemelkedő mű hozzáférhetővé válik a nagyközönség és a kutatók számára Oroszországban, Közép- és Kelet-Európában és az egész világon.

4. *A Sana'a kéziratok.* 1972-ben, egy nagy eső után, a Sana'a-i nagy mecset falának egy része összeomlott. A tetőn végzett munka pergamen és papír kézirat töredékeket hozott napvilágra, amelyeket az ősidőkben a mennyezetbe rejtettek el. A töredékek kb. 1000 különböző kötetet reprezentálnak, és többségük a Korán részleteit tartalmazza. Koruknál fogva, az arab nyelvnek nyelvészeti, vallási és paleográfiai szempontból való tanulmányozhatósága miatt jelentősek.

A töredékek megfelelő elhelyezéséhez, restaurálásához, kutatásához Németország és az amerikai Getty Intézet jelentős segítséget nyújtott. Egy UNESCO szakértő küldöttség a helyszínen vizsgálta meg annak lehetőségét, hogy a jemeni gyűjteményt a „Memory of the World” programba illesszék. A vizsgálat során látott kézirat-gyűjtemény kivételesen gazdag; történeti, régészeti, tudományos és dokumentum-értéke révén minden olyan tulajdonsággal rendelkezik, ami az örökségi státusra érdemesíti. Nemzeti bizottságot állítottak fel a projekt céljaira legalkalmasabb dokumentumok kiválasztására. Először egy dokumentációs lemezt készítenek Korán töredékekből kiválasztott kéziratokból.

5. *Ibér-Amerika emlékezete.* 1992 novemberében Ibér-Amerika nemzeti könyvtárainak egyesülete (ABINIA) benyújtott az UNESCO „Memory of the World” programjához egy tervezetet „Memoria de Iberoamerica” címmel. A tervezet – amelyben hét ország (Brazília, Costa Rica, Kolumbia, Kuba, Nicaragua,

Puerto Rico és Venezuela) vesz részt – célja, hogy megvédje Latin-Amerika 19. századi nyomtatott sajtóját, és jobban hozzáférhetővé tegyék a történészek és más kutatók/érdeklődők számára.

Eddig kb. 2000 hírlap és más sajtótermék címjegyzékét készítették el számítógépes formában. A projekt fázisában a felsorolt gyűjtemények konzerválását és mikrofilmre vételét fogják megszervezni, tekintetbe véve a nemzeti könyvtárak közötti cserét, kiállítások rendezését és speciális kiadványokat is.

Regionális konzultáció a közép- és kelet-európai országok dokumentum-örökségének védelmére és restaurálására

A „Memory of the World” nemzetközi tanácsadó testülete 1993 szeptemberében Pultuskban rendezett első tanácskozásával egyidejűleg, azzal részben közösen tartott regionális konzultáción 16 közép- és kelet-európai résztvevő (könyvtárakból és levéltárakból) és hét megfigyelő volt jelen. A képviselt országok a következők voltak: Bulgária, Cseh Köztársaság, Fehéroroszország, Horvátország, Lengyelország, Lettország, Magyarország, Orosz Föderáció, Románia, Ukrajna. A regionális konzultáció résztvevői a nemzetközi tanácsadó testülettel közös plenáris nyitó és záró ülésen ismerkedtek meg a „Memory of the World” programmal, együttműködtek a kritériumok kialakításában és az ajánlások megfogalmazásában. A regionális konzultáció során minden ország képviselője ismertette az országáról készített beszámolót, amelynek fő témakörei a következők voltak: történeti körvonalak; az ország írott örökségének megóvása – eredmények és problémák (ezen belül a gyűjtemények rövid leírása; az állományvé-

delem helyzete, eredményei és problémái); pénzszerzési stratégiák; az országon és a régióon belüli együttműködés; kiválasztott kritériumok; javaslatok a nemzeti örökség részét képező veszélyeztetett dokumentumokra, amelyek a „Memory of the World” programba tarthatnának; észrevételek a program koncepcióját illetően. A nemzeti beszámolók teljes képet nyújtottak az írott kulturális örökség nagyságáról, jelentőségéről, állapotáról, a védelem alkalmazott módszereiről és a problémákról a térség országaiban.

Néhány közös jellemző és ajánlás is megfogalmazódott:

- az írott örökség történeti gyűjteményeinek állományvédelme és raktározási helyzete egyik országban sem kielégítő;
- a dokumentumok nagy – néhol túlnyomó – része sürgősen restaurálásra szorul;
- a konzerválást és restaurálást sürgősen fejleszteni kellene több országban, és ehhez elsősorban a kis, újonnan függetlenné vált országok – pl. a balti államok – segítséget várnak;
- az írott kulturális örökség jogi védelmének érdekében közvetlenül a restaurálásra és konzerválásra vonatkozó törvényeket kellene alkotni;
- regionális munkacsoportot kellene létrehozni az állományvédelem és restaurálás területén, különös tekintettel a szakemberek képzésére és az állományvédelmet és hozzáférhetőséget elősegítő új technológiák elterjesztésére.

Kastaly Beatrix

A Balatonfüredi Városi Könyvtár állománygyarapítási gyakorlata

Írásom a nyári körmendi könyvtáros vándorgyűlésen elhangzott korreferátumom vázlatára alapján, felkérésre készült. Szerettem volna ennél sokkal összerendezettebb formában közreadni a szakmában eltöltött 15 év alatt felgyülemlett tapasztalataimat, de erre az eseménydús augusztus nem adott elég időt.

Könyvtárunk nyáron nem tart szünetet, táborozások szervezésével, az iskolák tankönyvellátásának bonyolításával próbálja meg hasznosabbá tenni magát. Az is ennek a hónapnak eseménye volt, hogy Kossuth könyvesbolt nyílt a könyvtárunkban.

A vándorgyűlésre a vázlat összehasonlítása még viszonylag könnyebben ment, mint a mondandó mostani kibontása. Amiért mégis vállaltam talán az, hogy más könyvtárak is meríthetnek belőle ötleteket. Ötleteket arra, hogy legyőzzük átmeneti kiszolgáltatottságunkat. Céлом semmiképp sem az, hogy a hagyományos módszerekkel eredményes munkát végző könyvtárakkal kiássam a csatabárdot.

A kezdetek

Állománygyarapító munkánk 1990-ig a TÉKA szolgáltatásain alapult. Átnéztük az általuk kiadott – egyre kevesebb választékot kínáló – jegyzéket, elolvastuk a részletekbe menő, de egyre homályosabb végbizonyítványt kiállító ismertetéseiket, megnéztük, de egyre inkább nem vettük figyelembe a könyvek sorsát eldönteni hivatott minősítő jeleket. Néhány hónap elteltével pedig örömmel fogadtuk befektetett munkánk kései gyümölcsseit, a könyveket, melyek kíséretében eljutottak hozzánk a nemzetközi szabványoknak is megfelelő címléírásokkal ellátott katalóguscédulák is. Az MNB és a Könyvvilág, vagy a Honismeret és Köznevelés alapján elküldtünk még év közben egy-egy rendelést, de számuk nem volt jelentős.

A könyvszakmában bekövetkezett – társadalmi átalakulást követő – változások azonban begyűrűztek a könyvtárak meghitt világába, s minket legalábbis megkísértettek.

A könyvpiac soha nem látott kínálattal és minőséggel kezdett bennünket elkápráztatni. A könyvterjesztés átmeneti összeomlása miatt pedig az új, és igen hasznos Könyvpiac újság hasábjain egyre-másra jelentek meg a könyvek értékesítésével küzdő kiadók ajánlásai. Az emberiség krónikája című könyv kapcsán szembekerültünk először azzal a ténnyel, hogy 28%-kal olcsóbban hozzájuthatunk ehhez – az akkor még igen drágának számító – könyvhöz, ha ügyesek vagyunk, azaz vállaljuk, hogy értékesítsünk pár darabot. Ezután jött az Ezerarcú világunk sorozat első kötete, s lassacskán gyarapodni kezdtek üzleti partnereink és némiképp tapasztalataink is. A pénzügyi bonyolítást is szabályozni kellett, jött az ÁFA, az árengedmények kiszámítása. Önállóan gazdálkodó intézménnyé válásunk és az a tény, hogy fenntartó önkormányzatunk jóváhagyta, hogy vállalkozási tevékenységként végezhesük a könyvértékesítést, nagyon sokat segített. Az is jelentős lépés volt, hogy a feldolgozó munkát végző munkatársak nem estek kétségbe attól, hogy ők maguk készítsék el a könyvek címléírását, szakozását és tárgyszavazását. Nem kevés könyvét!

Ezért ment könnyen a leválás a Könyvtárellátóvá átalakult TÉKÁ-ról. Amelynek talán most először fel kellett mérnie egyedülálló könyvtári szolgáltatásainak költségeit, s ezzel szembesítenie kellett önmagát és a könyvtárakat is. Egyre lehetetlenebb helyzetet teremtett az is, hogy vállalt könyvtári szolgáltatásainak egy részét csak külső segítséggel tudta megoldani, s az együttműködési kapcsolatai pedig igencsak megromlottak.

Mialatt önmagával és másokkal vívta csatáit a könyvtárak aggódó – ritkán ellendrukker – figyelmével a háta mögött, nem vette észre, hogy a könyvtáraknál kopogtak mások, akik cédulát ugyan adni nem tudnak, de jelentős árengedményt igen. A Könyvpiacban sorra jelentek meg az ajánlatok. Legvégül megjelent egy olyan vállalkozás is, amely cédulát is ígért. Ezt azért hangsúlyozom, mert sajnos ma a számítógépek korában is ott tartunk, hogy a legtöbb könyvtár csak és kizárólag a központi cédulakatalóguson alapuló könyvtári ellátást biztosító vállalkozást tudja elfogadni. A szakma túlhangsúlyozta a dokumentumok feltárásának formai elemeit, bonyolult ETO jelzetek halmazával látta el a könyveket, ugyanakkor az ennél sokkal fontosabb tárgyszóalkotás háttérbe szorult. Ezért vált idegenné, megoldatlanná a könyvtárosok számára a könyvek egyedi feldolgozása, s

ezért váltak kiszolgáltatottá. Kiszolgáltatottjaivá a Könyvtárellátónak és az OSZK központi szolgáltatásokat végző osztályának. És akkor itt és most még nagyon sok szakmai kérdést lehetne érinteni, de visszatérek az állománygyarapításhoz.

Tehát elkezdjük elszakítani a köldökszínórt, s egyre több könyvet, egyre nagyobb árengedménnyel – hivatalos árréssel –, szereztünk be. Az anyagi szempontok mellett az is segítette munkánkat, hogy könyvtárunk kollektívája elfogadta azt, hogy nem nevelnünk, hanem szolgáltatnunk kell. Az értékek vállalása és őrzése mellett feladatunk az olvasói igények kielégítése is, noha a kettő leggyakrabban nem esik egybe. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy épp ezért úgy a rendelés, mint a könyvek feldolgozása, avagy az értékesítés csapatmunka. Mindenkinek együtt kell működnie a másikkal egy közös cél érdekében. Talán kis létszámunk (akkoriban 15 fő) és fiatalságunk is (átlag 30 év) segített abban, hogy megteremtjük a vállalkozó könyvtár kezdeti és esendő modelljét.

A jelen

Mára kialakultak az üzleti kapcsolataink. A felsorolás eddigi tapasztalataink alapján egyben minősítése is a bennünket ellátó könyvterjesztőknek.

A *Líra és Lant* a legrégebbi partnerünk. 1993-ban a 3574 beszerzett könyvből 887 db-ot náluk vásároltunk. Legelőször és a leginformatívabb ismertetésekkel jelzi az új könyveket. Átlag 20% engedményt ad a könyvtárnak az újdonságokból, a régebbi könyveket még nagyobb engedménnyel ajánlja.

A forgalmazott könyvek bemutatótermükben megtekinthetők, raktárunk egyben diszkont bolt is. A könyvkereskedelmi engedélyt a fenntartó által jóváhagyott irattal igazoló könyvtárnak megadja készpénzes vásárlás esetén a 28–32%-os kereskedelmi árrést.

A *Jeles és Társa* nem nagy alapterületű könyvkereskedés, de választéka az igényes és szép könyvekből nagyon jó. Forgalmazza a kézikönyveket, lexikonokat, szótárakat, atlaszokat, képzőművészeti albumokat, felnőtteknek, gyerekeknek szántat egyaránt. 35%-os árrést ad, ez a legmagasabb, amit könyvtárunk valaha kapott. A Jeles és Társa általában havonta kibocsátja forgalmazott könyvei listáját, a könyvekről ismertetést nem ad. Mindkét helyen gyors és figyelmes a kiszolgálás, kedvesek, barátságosak a kereskedők.

Harmadikként említsem, bár rövid ideje állunk kapcsolatban velük, a *Kiadók Házát*. Csekély hírverés volt körülötte, pár kiadó ajánlatával indult, legutóbbi jegyzéke azonban magáért beszél. Átlag 30% engedményt ad, a rendelést követő 1–2 héten belül küldi a könyveket. Eladásra is érdemes tőlük beszerezni, mert nemcsak újdonságokat kínál, hanem pár hónappal előbb megjelent de az olvasó-vásárlók által keresett műveket is. Az év legkellemesebb meglepetése volt számunkra ez a vállalkozás!

Negyedik a sorban a *Könyvtárellátó*, ahol még mindig éves könyvbeszerzésünk 25%-át vásároljuk. Tőle azonban csak azokat a könyveket rendeljük meg, amelyek valószínűleg az előzőek nem kínálnak fel, és nekünk pedig szükségünk van a könyvekre. Ez azonban egyre ritkább.

Meleghezók (ill.: Heinzmann Emma)

A Könyvtárellátó késve hozza az újdonságokat, nem ad árengedményt, ezért csökken egyre a tőlük vásárolt könyvek száma.

Nagy volt a felhajtás, amikor létrejött az „ellenkönyvtárellátó”, a *Books in Print*. Kidolgozott ígéretrendszerével szemben magam kicsit szkeptikus voltam, de hinni szerettem volna benne. Hamar kiderült, hogy bizony cédulái nem használhatók, a határidőt tartani nem tudják, a könyveket késve kapjuk. Nem mérte fel igazán a cég, hogy mit vállalt. A 30%-os engedmény nem bírja el a többi szolgáltatást? Túl sok könyvtár jelentkezett, és ennyi pénz nem volt a vállalkozáshoz? Csak találgatni tudunk.

Ezekkel a nagyterjesztőkkel állunk kapcsolatban ezidáig, ami nem azt jelenti, hogy nincsenek mások.

Minden, a Könyvpiacban hirdető könyv-nagyterjesztőt érdemes felkeresni, ha idő van rá! A velük való kapcsolat csak egy szelete – igaz jelentős szelete – gyarapító munkánknak.

Ezen kívül tagjai vagyunk a *Magyar Könyvklubnak*, a *Századvég Könyvklubnak*. Rendszeresen rendelünk még az MNB, a Könyvvilág, a Könyvpiac alapján. A pedagógiai irodalmat a *Köznevelés* segítségével, a helytörténetet a *Honismeret* segítségével, az idegenforgalmi anyagot a *TTG Hungary* hirdetési alapján rendeljük meg. Ellenőrizzük beszerzésünket a *Teszt és Elite* magazinok listái alapján.

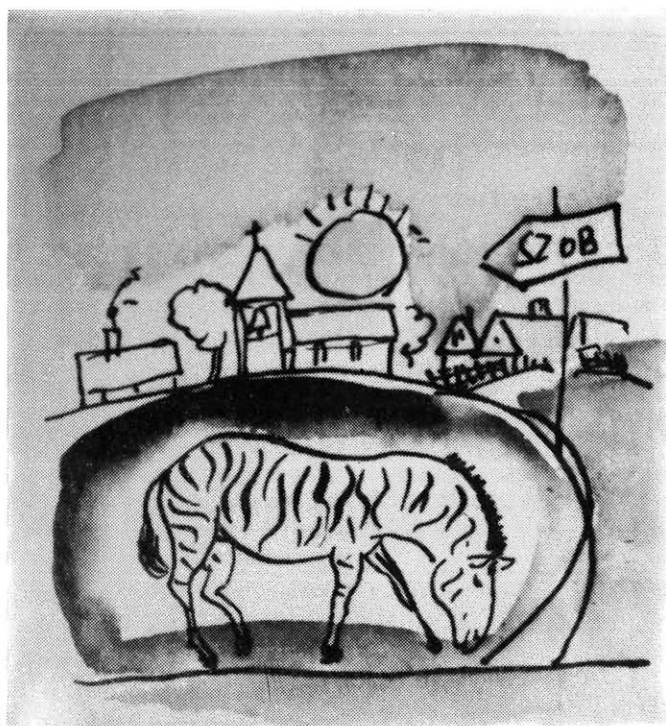
Az egyedi rendeléseknél nem az ár, hanem az érték, a hasznosság, a keresettség a döntő. A hírlapok átnézése pedig szükséges az ajánlások, ismertetések, elemzések miatt.

Nemcsak írásban rendelünk, hanem sokszor személyesen indulunk el könyvbeszerző utakra. A boltokban sok olyan értékes könyv található, amelyik egyik nagyterjesztőhöz sem jutott el. Mindig megállunk az aluljárók kirakatát megnézni. Sokszor megdöbbentő árkedvezménnyel kínálnak frissen megjelent műveket. A darab-darab elve működik, reméljük nem sokáig.

Jó kapcsolatunk van az antikváriumokkal, könyvaukciós irodákkal, árverésekre is járunk egy-egy ritka helytörténeti könyvért, gyönyörű, régi képeslapért. Minden hozzánk megküldött kiadói jegyzéket átnézünk.

Az állománygyarapítás – pedig eddig csak a könyvekről szóltam, az újságokról, videókról, CD-ről, a multimédiáról és egyéb beszerzésekről nem –, szerintem ma az egyik legnagyobb tájékozottságot, nyitottságot, rugalmasságot, felelősséget igénylő teljes munkaidőt kitevő munkakör a könyvtárban. Tájékozódni a piacon, érdemben dönteni egy-egy dokumentum beszerzéséről, nyilvántartani a rendelést, és nyomon követni, hogy abból mi jött meg, nehéz munka. Ismerni kell az állományt, az olvasók igényeit, használói szokásait, nyomon kell követni az avulást, rongálódást, figyelni kell a beszerzett művek forgását. Gyönyörű szakma a miénk, csak érteni kell hozzá, hogy élvezzük.

Állatkerti útmutató (ill.: Borsos Miklós)

Mielőtt a jövőbeni terveinket leírnám, néhány szóban szeretném összefoglalni az eddig leírtak lényegét.

Az állománygyarapításnál *alapelv*, hogy amire a könyvtárban szükség van, azt meg kell venni egy, de igény és lehetőség szerint több példányban.

Könyvek esetében szükség van az *információs irodalomra* a könyvtár tájékoztató állományába, az *értékálló irodalomra*, műfajra való tekintet nélkül, és a *sikerirodalomra*, amelyre tömeges olvasói igény van.

A sikerirodalom beszerzésénél törekedni kell arra, hogy az jelentős *árrésszel* kerüljön megvásárlásra, a megjelentetést követő legrövidebb időn belül.

Az információs és értékálló irodalomnál fő szempont az kell legyen, hogy olyan terjesztőtől rendeljük, aki *biztosan* beszerzi és szállítja nekünk.

Kerülni kell a szinte személyre szóló *rétegirodalom* beszerzését, a rövid lejáratú *aktuális rendszerirodalom* beszerzését, és azét az *aluljáró*, vagy *pavilon* irodalomét, amelynél nem tűnik fel, ha nem kerül be a könyvtár állományába, hiszen az egyk olyan, mint a másik.

A *rendelést* célszerű korszerűen, lehetőleg számítógéppel végezni, hogy elkerüljük a kettős beszerzést. A könyvek *feldolgozását* az integrált könyvtári számítógépes rendszer talán megoldja és egységesíti majd, addig is törekedni kell az olvasók, a felhasználók érdekében történő egyszerűsítésre, ami a formaiságot illeti, s a bővítésre, főként a *tárgyszavak* fontosságát emelném ki.

Mіндеzen munkák elvégzéséhez *elegendő* munkaóra van szükség ahhoz, hogy a gyorsan beszerzett könyvek ne álljanak hónapokig feldolgozatlanul a könyvtárban. Könyvtárunk esetében – amely egy kisvárosi könyvtára –, ez a létszám optimálisan 4 fő. Három egész, egy fél és két negyed munkaidős, azaz hat ember munkája. Fontos, hogy az intézmény önálló gazdálkodó legyen.

A jövő

Amit eddig leírtam, az ha igaz, már múlt idő. Könyvtárunk csatlakozott a Kossuth Kiadó franchise rendszeréhez, úgy, hogy annak egy, a költségvetési intézménynek megfelelő változatát dolgoztuk ki.

A jelen pénzügyi szabályozók ugyanis az önkormányzati támogatás mértékének 30%-ában határozzák meg azt a bevételt, amelyre a költségvetési intézmény vállalkozási tevékenységéből szert tehet.

Az együttműködés lényege. A Kossuth Kiadó boltot nyitott könyvtárunkban. A könyvtár a könyveit a boltból vásárolja. A Kiadó a könyvtárnak havi összeget fizet a terület használatáért, a bolti értékesítés után pedig jutalékot a könyvtárosoknak.

A könyvtár a boltból átlag 30%-os árrésszel szerzi be állományába a könyveket. A bolt könyvrendelését a könyvtár végzi. Részt vesz a kiadó kéthetenkénti újdonságismertető börzéin, amely a könyvpiaci kínálat 90%-át közvetíti. Ami nem kerül be a börzére, annak a megrendelésére is van mód a kiadón keresztül.

A bolt nemcsak a könyvtárnak nyújt kedvezményt, hanem a vásárlóknak is. A könyvtári tagoknak alanyi jogon jár 10% engedmény. Van részletfizetési lehetőség, könyvelőjegyzés, törzsvásárlói kedvezmény. A kiadó, a bolt alkalmanként 50%-os engedménnyel kínál könyveket.

Munkánk nem csökkent, sőt, de úgy érezzük, hogy megfelelő hozzáállásunk esetén ez az új forma mindenki számára jó lesz. Könyvtárnak, könyvtárosnak, olvasónak egyaránt. Az sem titkolt szándék, hogy ebbe más könyvtárakat is bevon majd a kiadó, de először a mi önként és dalolva vállalt kísérleti nyuláskodásunkon gyűjti a tapasztalatokat, finomítja a részleteket.

Ennyi fért egy cikk keretei közé. Igény esetén egy szakmai fórum keretében munkatársaimmal együtt szívesen vállalom a felmerült kérdések megválaszolását.

Györgyné Juhász Katalin

Melléklet

Beszerezési adatok a csoportos leltárkönyv alapján 1983–1994

1983 – 59 beszerzési tétel: – 85% Könyvtárellátó, – 10% egyedi rendelés 6 féle cégtől, – 5% központi Hírlap Iroda.

1993 – 279 beszerzési tétel: – 26% Könyvtárellátó, – 26% egyszeri egyedi rend. 71 féle cégtől, – 11% egyedi 8 féle cégtől, cégenként 4 alkalommal, – 7% Lira és Lant, – 7% egyedi rendelés 4 féle cégtől, cégenként 5 alkalommal, – 7% egyedi rendelés 10 féle cégtől, cégenként 2 alkalommal, – 6% egyedi rendelés 6 féle cégtől, cégenként 3 alkalommal, – 4% könyvesbolt helyben, – 3% Springer Hungarica.

A beszerzési tételcsoportnál egyértelműen kimutatható a Könyvtárellátó visszaesése. Ennek elsősorban oka az, hogy a vállalat semmiféle kedvezmény megadására nem hajlandó. A nekünk szükséges cédulákat pedig magunk is elő tudjuk állítani. A könyvekre sem kell várnunk három hónapot.

Feltűnő az egyedi rendelések magas aránya, és az, hogy egy-egy cégtől többször rendelünk egy évben.

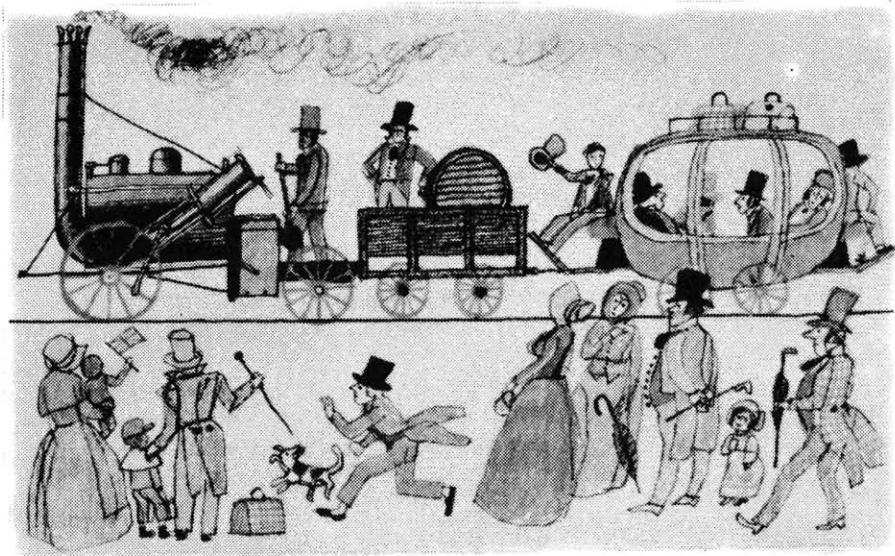
Magas aránya miatt önálló tétellé vált egy-egy kiadó, vagy vállalat (Lira és Lant, Únió, Springer, Hungarica, Zoom, Versal).

A helyi könyvesboltban vásárlásunk visszaesett, mivel kedvezményt nem tud adni.

A számok mögött az is ott van, hogy a könyvek 75%-át mi dolgozzuk fel!

Kölcsönzési szokások a kölcsönzött kötetek frissességét figyelembe véve (1994. július 19-iki mintavétel)

Gyerekek. A 764 beiratkozott gyerekolvasó közül 242 gyereknel van könyv kölcsönzésben (32%). A kint levő könyvek száma 715 db; 53%-a szépirodalom, 47%-a szakirodalom. 5 éven belül került beszerzésre a kikölcsönzött könyvek 76%-a.

Erdei Grünwald Mihály: Mindig laktunk valahol
(ill.: Würtz Ádám)

60 000-es leltári számú	269 db	38%
50 000-es leltári számú	271 db	38%
40 000-es leltári számú	80 db	11%
30 000-es leltári számú	47 db	7%
20 000-es leltári számú	29 db	4%
10 000-es leltári számú	19 db	2%

A kikölcsönzött szép- és szakirodalom arányának változása a leltári szám szerint:

60 000-es leltári számú	57% szép	43% szak
50 000-es leltári számú	47% szép	53% szak
40 000-es leltári számú	51% szép	49% szak
30 000-es leltári számú	50% szép	50% szak
20 000-es leltári számú	69% szép	31% szak
10 000-es leltári számú	74% szép	26% szak

Felnőttek. A 1081 beiratkozott felnőtt olvasó közül 587-nél van kölcsönzésben könyv (54%). Ezek száma 1170 db. 58% szépirodalom, 42% szakirodalom. 5 éven belül került beszerzésre a kikölcsönzött kötetek 59%-a.

60 000-es leltári számú	284 db	24%
50 000-es leltári számú	405 db	35%
40 000-es leltári számú	192 db	16%
30 000-es leltári számú	128 db	11%
20 000-es leltári számú	76 db	6%
10 000-es leltári számú	68 db	6%

A kölcsönzött köteteken belül a szép- és szakirodalom aránya a leltári számok csökkenő sorrendjében.

60 000-es leltári számú	64% szép	36% szak
50 000-es leltári számú	58% szép	42% szak
40 000-es leltári számú	60% szép	40% szak
30 000-es leltári számú	43% szép	57% szak
20 000-es leltári számú	46% szép	54% szak
10 000-es leltári számú	57% szép	43% szak

Két fontos dolog derül ki ebből a fejezetből. Egyik az, hogy túl sok könyvet tárolunk még mindig a polcokon. Bátran raktárba, vagy törlésre kerülhet az a könyv, amelyet öt éve senki nem vett a kezébe. De legalábbis ne három példányban díszeljen a polcon.

Másik, hogy az olvasók a friss irodalmat keresik, legyen az szak- vagy akár szépirodalom. A szakirodalomnál a régi műveket a gyerekek alig kölcsönzik, jobban befolyásolja őket a kötet megjelenési formája. Elő könyvtárat és nem raktárat kell építenünk.

Beszertett kötetek számának vizsgálata

1983	1997 db könyv	1873 ebből a Könyvtárellátótól
1993	3574 db könyv	887 db Lira és Lant
		865 db Könyvtárellátó
		779 db Könyvesbolt
		115 db Harang Bt.
		59 db Könyvklub
		<hr/>
		2705 db = 75%

A beszerzett könyvek száma csaknem kétszeresére nőtt, a Könyvtárellátótól beszerzettek száma pedig felére zsugorodott. A könyvek 75%-át zömmel három cégtől szereztük be. Csak a Lira és Lantnál beszerzett 887 kötet áránál 20%-ot takarítottunk meg!

Az 1993. évi beszerzések vizsgálata a beszerzett könyvek példányszáma szerint

2 példányban történő rendelés	426 cím	852 db
3 példányban történő rendelés	82 cím	246 db
4 példányban történő rendelés	17 cím	68 db
5 példányban történő rendelés	10 cím	50 db

A több példányos beszerzés az 1993. évi beszerzés 34%-a.

1 példányos beszerzés	2358 db	66%
2 példányos beszerzés	852 db	24%
3 példányos beszerzés	246 db	7%
4 példányos beszerzés	68 db	2%
5 példányos beszerzés	50 db	1%

A magyarországi könyvtermésből 2893 címet szereztünk be 1993-ban! Legalább a megjelent művek harmadát! Ennek 66%-át egy példányban vettük meg, 34%-ot több példányban. Nincs viszonyítási alapom, hogy ez jó-e, vagy sem, de

érdeemes egyszer mindenkinek megvizsgálni, hogy vajon a könyvtárban ez hogy alakul.

A beszerzett példány és beszerzési ár összefüggésének alakulása

<i>5 pld-os beszerzés esetén</i>	400 Ft felett	1 cím
	200 Ft felett	2 cím
	100 Ft felett	4 cím
	100 Ft alatt	3 cím
<i>4 pld-os beszerzés esetén</i>	300 Ft felett	1 cím
	200 Ft felett	5 cím
	100 Ft felett	9 cím
	100 Ft alatt	2 cím
<i>3 pld-os beszerzés esetén</i>	500 Ft felett	1 cím
	400 Ft felett	4 cím
	300 Ft felett	10 cím
	200 Ft felett	22 cím
	100 Ft felett	36 cím
	100 Ft alatt	9 cím

A beszerzési ár és példányszám között van összefüggés. Háromszáz forintos könyvnél akár 3 példányig is elmegyünk, főleg a gyermekkönyveknél és az iskolai segédanyagnál. Két példányt még a drága könyvekből is megkockáztatunk.

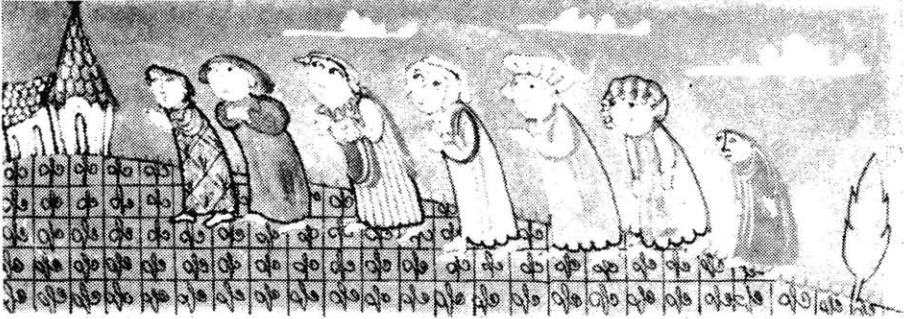
<i>2 pld-os beszerzés esetén</i>	2000 Ft felett	2 cím
	1000 Ft felett	8 cím
	800 Ft felett	2 cím
	600 Ft felett	17 cím
	500 Ft felett	13 cím
	400 Ft felett	36 cím
	300 Ft felett	52 cím
	200 Ft felett	116 cím
	100 Ft felett	134 cím
	100 Ft alatt	46 cím

A több példányban beszerzett drága könyvek listája

2 pld-ban beszerzett drága könyvek (500 Ft feletti ár.) Perspektíva, PC Tools 7.1, Az a 9 hónap, Töritréning, Légi vadászok, 55 híres csata, Hangszerek, Számítógépezés alapfokon, Kalauz a modern művészethez, M. történelem gyerekeknek, Az olasz irodalom története, Állatbébi.

600 Ft feletti ár. Filozófiai kisenciklopédia, Varázsszínpad, Állatlasz, Napkeleti mesék, MS DOS 6.0, A Balatonpart idegenforgalma, Kőzetek és ásványok, Cousteau kapitány, Az ősrobbanástól..., Ósi kultúrák, Történelmi arcképcsarnok, A magyar irodalom története, A m. olimpiai aranyérem, Képes magyar történelem, A tudományok világában, Mo. képes története, Erdő-mező növényei.

800 Ft feletti ár. A székely ósvárak története, Magyar-német étlapértelmező szótár.

A Boldogasszony papucs (ill.: Sinkó Veronika)

1000 Ft feletti ár. Nagy gitárkönyv, Európa története, A macskatartás kézikönyve, Királyok könyve, Világirodalmi lexikon 15., 16., 13., Magyar-német nagylexikon.

2000 Ft feletti ár. Sakk, Asztrológia, Magyar Irodalmi Lexikon A-Z.

3 példányban beszerzett drága könyvek. (300 Ft felett). Kutyakalauz, Kinderthemen, Angol nyelvtan, Mondják meg Zsófikának, Winnetou, Emberszabású majmok, Elefántok, Földrajzi album Mo., Érettségi témakörök (irodalom), (történelem).

400 Ft feletti ár. Kinderthemen, Lant és toll (szöveggyűjtemény), Angol nyelvtan, 77 híres dráma.

500 Ft feletti ár. Itt élned halnod kell.

4 pld-ban beszerzett drága könyvek. (200 Ft felett). A magyar szókinccs regénye, Helyesen írok, Öreg néne őzikéje, Földrajzi felfedezők, Szentek, boldogok.

300 Ft feletti ár. Öt világrész magyar vándorai.

5 példányban beszerzett drága könyvek.

200 Ft felett: Macskák, Egri csillagok.

400 Ft felett: Édes hazám fogadj szívedbe.

Volt valaha egy TÉKA, benne a Könyvtárellátóval, majd minden „összezavarodott”, ahogy *Tolsztoj* mondta volt. Hogy mi a helyzet a Könyvtárellátóval, azt mindahányan tudjuk. A volt TÉKA egy része, egy bizonyos Könyvesház Kft. mindenestre megújult, megvan. Kapuit, ünnepélyes keretek között, 1994. augusztus 30-án nyitotta meg, az áruház (Könyvesház) ünnepélyes megnyitóját maga *Török András*, helyettes kulturális államtitkár tartotta. Hogy mi is legyen ez a ház, ez a Kft., arról közelesen ügyvezető igazgatóját, *Ronga Józsefet* fogjuk kifaggatni.